

วารสารพิภูล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2561

ISSN 0858-527X

Learners' Attitudes towards Communicative Language Teaching in a Thai University Setting
(ทัศนคติของผู้เรียนต่อการสอนภาษาเพื่อการสื่อสารในบริบทอุดมศึกษาไทย)

อรทัย ชัยญา รุญธรวิชัย

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงมีน่ายของชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร
จำเนียรน้อย สิงห์รักษ์

การเปิดรับสื่อที่เขาคอฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
ราวีวรรณ นิธิไพบูลย์ และ ราวีวรรณ กมลสินธุ์

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง
พทิน วัชรชยะกูร รุทา เจริญวงศ์ และ สนธยา ร่มสุข

แรงจูงใจในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและการรับรู้ตนเองในทักษะการสื่อสาร ภาษาอังกฤษ:
กรณีศึกษานักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตลำปาง
ภาวนิศา คังวงศาศิริวัฒน์ และ สมกฤษ ศาสน

การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านจับใจความสำคัญ วิชาภาษาไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา
โรงเรียนบ้านนาเจียง จังหวัดเลย
วราภรณ์ วัณศิริ และ กิตราพร เกษสังข์

การพัฒนาจิตความสามารถของพนักงานขับรถขนส่งสินค้าอันตรายข้ามแดนทางถนน ในกลุ่มประเทศ
CLMVT ความตกลงในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

นิเวศ ธรรมชัยชูศักดิ์ สหัตชัย มหาวิทยาลัย การุณนิทัศน์ รัตนแสนวงษ์ พงศ์นรินทร์ เพชรชู
และ อิศา กมลรุ่งเรือง

รูปแบบการเสริมสร้างจิตสาธารณะของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคเหนือ
ภูมิพิพัฒน์ รัชพรมงคล

พหุศาสตร์สีเขียว: กระแสหลักความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยร่วมสมัย
กรรณก สสารภิรมย์

การพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนแบบพึ่งตนเอง
จิราภรณ์ เฟื้องดี

ความสัมพันธ์ของการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้และการรับรู้รวมสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษของนิสิต
มหาวิทยาลัยพระยา
ชาญศักดิ์ เสียงเย็น

ปัจจัยทางการตลาดที่ส่งผลต่อการซื้ออาหารแช่แข็งของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร
พิชญญา เกอณีย์ และ ชินโสณ วิสิฐนิธิธิชา

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนสวนพลู- พูล่อ อำเภอน้ำหนาว จังหวัดอุตรดิตถ์
ปริญญา นิกกรกุล

บทวิจารณ์หนังสือ

In It Together: Why Less Inequality Benefits All
วิทยา คานูณี

ฐานข้อมูล **TCI**

วารสารพิกุล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน พ.ศ. 2561

ISSN 0858-527X

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและรองรับการตีพิมพ์ เผยแพร่ ผลงานวิชาการ ในรูปแบบบทความวิชาการ บทความวิจัย บทความวิทยานิพนธ์ และบทวิจารณ์หนังสือ ที่เป็นองค์ความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของคณาจารย์ภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย นักวิชาการ บุคลากรทางการศึกษา นิสิต และนักศึกษา

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ สุวิทย์ วงษ์บุญมาก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุชิน รอดกำเนิด

อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
คณบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บรรณาธิการ

ดร.วิชुरา วินัยธรรม

รองคณบดีฝ่ายวิชาการและบริการวิชาการ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.โกวิท พวงงาม
ศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์
ศาสตราจารย์ ดร.ชัยงค์ พรหมวงศ์
ศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ รัฐนัตรานนท์
รองศาสตราจารย์ ดร.โสรัช โปธิแก้ว
รองศาสตราจารย์ ดร.กานต์ โกวิทย์สมบูรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.แมรี่ สารวิทย์
รองศาสตราจารย์ ดร.จักษ์ พันธุ์เพชร
รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวนทอง เขาวงกิตพิงษ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทรี ดวงทิพย์
รองศาสตราจารย์ มัย ตะติยะ
รองศาสตราจารย์ อรุณลักษณ์ รัตนพันธุ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
มหาวิทยาลัยกรุงเทพบุรี
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
มหาวิทยาลัยนเรศวร
มหาวิทยาลัยนเรศวร
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านบทความประจำฉบับ (Peer reviewers)

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยงค์ พรหมวงศ์	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ อนันต์ศิริวัฒน์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ สิริสุนทร	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.สำราญ มีแจ้ง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพร คงศิริรัตน์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สมบูรณ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รองศาสตราจารย์ ดร.เทียมจันทร์ พาณิชย์ผลินไชย	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.จรัญธร บุญญานุภาพ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.การุณินทน์ รัตน์แสนวงษ์	มหาวิทยาลัยเกริก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศกร เมธีธรรม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีรธร บุญรัตพันธ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ว่าที่ร้อยตรี ธนภณ นิธิเชาวกุล	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ วัฒนะ	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล จีฟู	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กุลแก้ว คล้ายแก้ว	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

บทความทุกเรื่องที่ดีพิมพ์ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย ทศนะและ
ข้อคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือเป็นทัศนะและความ
รับผิดชอบของบรรณาธิการ กองบรรณาธิการไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอกบทความเพื่อการศึกษา
แต่ขอให้มีกรอ้างอิงเจ้าของบทความ และแหล่งที่มา อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

พิมพ์ที่: ห้างหุ้นส่วนสามัญ เจ พี ปรีนธ์

เลขที่ 266 ถนนเทศบาล 2 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร 62000 โทร. 081-7856368

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณี การเลี้ยงผีฝายของชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

The Guidelines for Local Wisdom
Conservation in the Spirits of Weir of the
Community in Klong Suan Mark
Watershed Kamphaeng Phet Province

จำเนียรน้อย สิงห์รักษ์¹
Jamniennai Singharak

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีฝายของชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีฝายของชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก ซึ่งแฝงด้วยคุณค่าหลายด้านอันส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต แต่ด้วยท่ามกลาง การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณี การเลี้ยงผีฝายถูกลดบทบาทลง การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นจึงขาดหายไป จึงควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถานศึกษา โดยมีการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อก่อให้เกิดการอนุรักษ์ ร่วมกัน และสนับสนุนการสร้างผู้นำด้านภูมิปัญญาการเลี้ยงผีฝายให้เพิ่มมากขึ้น เพื่อยกระดับภูมิปัญญาประเพณีการเลี้ยงผีฝายให้เป็นที่ยอมรับสืบต่อไป

¹อาจารย์ ประจำกลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีการเลี้ยงผีผาย

Abstract

According to the study, it was found that local wisdom in the spirits of weir in Klong Suan Mark watershed community has been hidden by various values which effect their living. However, global society change has caused the local wisdom in the spirits of weir less valuable and wisdom knowledge gradually disappeared. Government agencies, state enterprises and educational institutions should support them to resolve this problem by organizing local wisdom learning center in order to help conserve this wisdom and build more leaders who understand the local wisdom in the spirits of weir. In addition, improving the local wisdom in the spirits of weir to be acceptable should be promoted as well.

Keywords: Conservation, Local Wisdom, The Local Wisdom In The Spirits Of Weir

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีผายของชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งถือเป็นประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นแขนงหนึ่ง เป็นประเพณีที่มีในกลุ่มลุ่มน้ำคลองสวนหมาก ปัจจุบันนี้เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้เข้ามาสู่ชีวิตประจำวันมากขึ้น จึงทำให้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสนใจ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้สืบทอดกันมา โดยมีรากฐานมาจากความเป็นจริงแห่งวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีค่านิยมและความเชื่อของชุมชนนั้น ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการเลี้ยงผีผายได้รับการถ่ายทอดสืบสานต่อกันมา ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากความคิดและจินตนาการของมนุษย์สะท้อนถึงโลกทัศน์ ภูมิธรรม

จิตวิญญาณของบรรพชนในท้องถิ่นที่ได้ถูกหล่อหลอมจนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าและได้กลายเป็นประเพณีท้องถิ่นนับว่ามีความสัมพันธ์กับชุมชนตลอดมา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายของคนในชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายของคนในชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ด้านการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายของคนในชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร
2. ด้านแนวทางส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายของคนในชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมากจังหวัดกำแพงเพชร (ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลนาบ่อคำ ตำบลท่าขุนราม)

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้วิธีการแบบเจาะจง ได้แก่ สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 40 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ หมายถึง สถานที่ที่ได้เข้าไปทำการศึกษาในเรื่องของภูมิปัญญาภูมิตลอดจนแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาประเพณี

การเลี้ยงผีผาย อันได้แก่ ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลนาบ่อคำ ตำบลท่าขุนราม จังหวัดกำแพงเพชร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญและสังคมจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยภูมิปัญญา สังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่ง จึงปรากฏภูมิปัญญาเป็นจำนวนมากและภูมิปัญญาเหล่านี้ได้แสดงความเป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญ โดยภูมิปัญญาจะมีความหลากหลาย ซึ่งเป็นความหลากหลายที่แวดล้อมวิถีชีวิตของคนในสังคม ดังนั้น จึงควรทำความเข้าใจในความหมายของภูมิปัญญาและคำที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ดังนี้

คำว่า ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม สามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ กรมวิชาการ (2544, หน้า 3) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้แก้ปัญหาหรือดำเนินชีวิตโดยได้รับการถ่ายทอดกันรอกันมายาวนาน

ประเวศ วะสี (2530, หน้า 75) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญา คือ ความสามารถในการสืบค้นหาคุณค่าและการสืบทอดคุณค่านั้น ๆ เช่น การเรียนรู้ว่าคนโบราณสมัยก่อนนั้นกินอยู่อย่างไร รักษาสุขภาพอย่างไร สร้างและซ่อมแซมบ้านเรือนอย่างไร รู้จักประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มอย่างไร เป็นต้น

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย

จักรกฤษณ์ ดาวโรตง (2552) ได้กล่าวว่า แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของไทยสามารถทำได้ ดังนี้

1. การค้นคว้าวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาค และประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ภูมิปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น มุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีต และสภาพการณ์ในปัจจุบัน

2. การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ๆ ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

3. การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม

4. การพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพ

5. การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

6. ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7. การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง

8. การเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญาความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ที่มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ

ในฐานะที่เป็นคนไทย เราจำเป็นที่จะต้องรู้จักและอนุรักษ์สมบัติอันล้ำค่าของชาติและต้องช่วยกันสนับสนุน เชิดชูภูมิปัญญาของชาติ เพื่อสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสืบสานเผยแพร่ให้เป็นที่เลื่องลือสืบไป

ประเพณีการเลี้ยงผีฝายคลองสวนหมาก (ผีขุนน้ำ)

ประเพณีการเลี้ยงผีขุนน้ำเป็นประเพณีหนึ่ง que แสดงถึงความกตัญญูต่อแม่น้ำลำธารที่มีต่อการทำมาหากินของชาวบ้านโดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำคลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังมีอาชีพการเกษตรเป็นหลัก จึงต้องพึ่งพาอาศัยน้ำจากแม่น้ำลำธารในการทำเกษตร ฉะนั้น คำว่า “ผีขุนน้ำหรือผีฝาย” หมายถึง สิ่ง que สติต่ออยู่ตามต้นน้ำลำธารอันมีหน้าที่ปกป้องรักษาต้นน้ำลำธารนั่นเอง

ลักษณะของความเชื่อ

การเลี้ยงผีขุนน้ำ คือ การทำพิธีสังเวยผีหรือเทวดารักษ์ ผู้เป็นหัวหน้าของฝายารักษ์ทั้งหลายที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาป่าไม้อันเป็นต้นน้ำลำธาร เพื่อเป็นการขอบคุณเทวดาที่บันดาลให้น้ำใช้ในการเกษตรกรรม โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำของลำน้ำนั้น ๆ และยังเป็น การขอให้ผีประจำขุนน้ำบันดาลให้ฝนตกและมีน้ำจากขุนน้ำหรือต้นน้ำนั้นลงมาสูกั้นราบได้

ความสำคัญ

เพื่อแสดงความขอบคุณผีขุนน้ำที่ปกป้องรักษาป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้ชาวบ้านมีน้ำเพื่อใช้ในการทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ และเป็นการเตรียมตัวเพื่อรับการทำการเกษตรและร่วมมือกันในการปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ของการใช้น้ำ ช่วยกันขุดลอกเหมืองฝาย จัดเตรียมอุปกรณ์ในการทำการเกษตรให้พร้อม

พิธีกรรม

เมื่อถึงเดือน 8 - 9 (ภาคเหนือ) (ประมาณเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน) ชาวบ้านจะจัดทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำกันเป็นประจำทุกปี โดยผู้ที่เป็นหัวหน้าในพิธีคือ แก่ฝายหรือผู้ดูแลเหมืองฝาย ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมหรือจัดสรรการใช้น้ำแก่เกษตรกรในเขตท้องที่รับน้ำจากฝาย แก่ฝายจะเรียกประชุม ลูกฝาย หรือเกษตรกรผู้ใช้น้ำเพื่อหาฤกษ์ยามที่เหมาะสม เมื่อถึงวันกำหนดสมาชิกก็จะได้เตรียมเครื่องสังเวยต่าง ๆ พากันไปยังหอดผีขุนน้ำซึ่งเป็นสถานที่ประกอบพิธี เครื่องสังเวยผีขุนน้ำประกอบด้วยเทียน 4 แท่ง ดอกไม้ 4 กรวย พลุ 4 กรวย หมาก 4 ขด หรือ 4 ท่อน ช่อ (ธงสามเหลี่ยมขนาดเล็ก) สีขาว 8 มะพร้าว 2 ทะลาย กล้วย 2 หวี

อ้อย 2 ท่อน หม้อใหม่ 2 ใบ แกงสั้มแกงหวาน อาหาร 7 อย่าง หัวหมู เหล้าไห ไก่คู่ (ไก่ต้ม 1 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด) ทั้งให้มีเมียงบุหรือครบถ้วน

เมื่อจัดหาเครื่องสังเวทครบแล้ว จึงสานชะลอมขึ้น 3 ใบ สำหรับบรรจุเครื่องสังเวทเหล่านั้นให้คนหาบและคอนชะลอมไปยังบริเวณพิธี หากที่ทำพิธีนั้นไม่มีหอผีหรือศาลเทพารักษ์ ชาวบ้านจะสร้างศาลชั่วคราวขึ้นใกล้ ๆ กับบริเวณด้านต้นน้ำ พร้อมทั้งจัดให้มี หลักข้าง หลักม้า คือ หลักผูกข้างหรือม้าของเทพารักษ์หรือผีขุนน้ำนั้นไว้ด้วย

เมื่อเตรียมการพร้อมแล้ว แก่ฝ่ายหรืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีจะทำพิธีอัญเชิญเทวดาอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ประจำรักษาขุนน้ำให้มารับเครื่องสังเวท พร้อมทั้งใช้ถ้อยคำเป็นโวหารอ่อนหวานขอให้มิน้ำอุดมสมบูรณ์และมีฝนตกต้องตามฤดูกาล

เมื่อประกอบอาหารเสร็จแล้ว ปู่จารย์ หรืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีก็จะนำขึ้นลอบแกงอ่อมและเหล้าขาว ทั้งขวด ข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียน และกระทงหรือ สะตวง ที่มีเครื่องเช่นอยู่ภายในไปทำพิธีบวงสรวงหรือ เลี้ยงผี ขณะที่ยกไปเลี้ยงบนหอผี อาจารย์ก็จะกล่าวคำอัญเชิญผีมากินโภชนาหารที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยง เมื่อกล่าวคำเสร็จแล้ว อาจารย์ก็จะนำข้าวปลาอาหารเหล่านั้นยกขึ้นวางไว้บนหอผี และทิ้งระยะให้เวลาผ่านไปชั่วรูปหมตดอก ขณะที่รอผีรับเครื่องสังเวทนั้น ชาวบ้านซึ่งอยู่ในบริเวณพิธีก็จะพากันกินข้าวปลาอาหาร จนกว่าจะบ่ยได้เวลาอันสมควรก็จะชวนกันกลับ เป็นอันเสร็จพิธี (วิศท์ เศรษฐกร, 2553)

สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ของการทำอาหารเลี้ยงผีนั่น มีข้อห้ามที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ “ห้ามขิม” ก่อนที่จะนำมาทำพิธีเลี้ยงผี ซึ่งต้องอาศัย “ผู้เฒ่าผู้แก่” ที่เป็นผู้นำการเลี้ยงผี ส่วนใหญ่ก็จะเป็นแก่เหมือนแก่ฝ่าย จะไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงคนในการนำการเช่นไหว้ ที่ต้องกล่าวคำขอสุมาคารวะ “ผีขุนน้ำ” ในสิ่งที่ได้ล่วงละเมิดอย่างใดก็ตามทั้งกาย วาจา และใจ ต่อลำนน้ำ และขอให้ผีขุนน้ำได้ปักษ์รักษาผู้คนในลุ่มน้ำได้อยู่ดีมีสุข มีน้ำไหลสามารถทำมาหากินทำไร่ทำนาตลอดทั้งปี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จรัญ ฝนขาว (2555) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า เมืองค์ประกอบที่สำคัญ 6 องค์ประกอบ คือ ลักษณะของผู้นำพิธีกรรม บทสวด บทพยากรณ์และองค์ประกอบของพิธีกรรม ความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ลักษณะของผู้นำพิธีกรรมที่มีความเป็นอาวูโส มีการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี เป็นแบบอย่างที่ดี และมีความชำนาญในการประกอบพิธีกรรม จึงทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือและเชื่อมั่นว่าพิธีกรรมและความเชื่อที่มีอยู่ส่งผลที่ดีต่อสุขภาพ บทสวดที่มีลักษณะเป็นคำพูดที่ดี น่าฟัง มีเนื้อหามาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนาหรือบทสวดมนต์ เมื่อฟังแล้วทำให้เกิดกำลังใจ คลายจากความทุกข์ บทพยากรณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตที่ดีได้ ส่วนองค์ประกอบของพิธีกรรม ด้านวัตถุที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ธูป เทียน หมาก พลุ ฯลฯ ใช้เป็นสัญลักษณ์ เพื่อส่งผ่านคุณค่าให้แก่จิตใจ และองค์ประกอบของพิธีกรรมด้านการปฏิบัติหรือการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้เกิดการทำความดี เนื่องจากพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตา มีแนวคิดในการส่งเสริมความเชื่อที่เชื่อมโยงส่งผลให้เกิดสุขภาพที่ดี ผลทางด้านสุขภาพของผู้ที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่เกิดขึ้น ล้วนส่งผลกระทบต่อสุขภาพที่ดีเป็นองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ

วิศว์ เศรษฐกร (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปรับพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็กได้นำเอาพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนกลับมาใช้ใหม่ผ่านพิธีกรรม การเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่เคยปฏิบัติมาแต่สมัยดั้งเดิมมาปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม เพื่อนำมาใช้ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในด้านความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นใหม่ได้มีการนำความรู้และแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนมาจัดเป็นนิทรรศการให้คนในชุมชนได้ศึกษา 2) ด้านของรูปแบบของ

พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำก็มีการปรับเปลี่ยนด้านอุปกรณ์หรือสถานที่ที่ใช้ในพิธีกรรม 3) การจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชน 4) การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของหมู่บ้านตลาดซี้เหล็ก พบว่า พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นจึงเป็นการรวมความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้น โดยมีการปรับพิธีกรรมใหม่ให้มีความน่าสนใจ พร้อมทั้งปลูกฝังการจัดการป่าชุมชนพร้อมกันไปด้วย และการปรับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลภายนอกนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) กำหนดเกณฑ์เป็นคุณลักษณะเฉพาะเจาะจง คือ ผู้อาวุโส ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 40 คน ผู้วิจัยได้ประสานติดต่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลกับชุมชน เข้าสังเกตการณ์และทำการสัมภาษณ์จัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม และจัดกิจกรรมสัมมนาทางวิชาการเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และหาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายของชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยมีแบบการสัมภาษณ์ ซึ่งมีการตั้งข้อคำถามโดยละเอียดตามที่ได้มีการจัดเตรียมไว้ตามเนื้อหาและรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันเรื่องที่ได้ทำการศึกษา
2. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ การสนทนาแบบมีเป้าหมาย ผู้วิจัยได้มีการใช้แบบการสัมภาษณ์นี้ สำหรับการพูดคุยสนทนา
3. การสนทนากลุ่มเป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยคัดเลือกมาจากกลุ่มประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้ดำเนินการสนทนา เป็นผู้คอยเปิดประเด็นปัญหาในการสนทนา

ผลการศึกษา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ดีงามคู่กับชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก ซึ่งปัจจุบันหาผู้ที่มีความชำนาญในการประกอบพิธีกรรมได้ไม่มากนัก จึงจำเป็นต้องดำเนินการหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการเลี้ยงผีฝ่าย ในการถ่ายทอดวิชาความรู้ในการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีฝ่ายให้ดำรงอยู่ต่อไป จึงทำการสนทนากลุ่มย่อยในการเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการเลี้ยงผีฝ่าย จากการที่ได้จัดทำการหาแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาในภาพกว้าง ๆ ไปในข้างต้น ผลจากการสนทนากลุ่มย่อย พบว่า ประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายค่อย ๆ เลือนไปจากชุมชนลุ่มน้ำคลองสวนหมาก หายไปจากคนในชุมชนในยุคใหม่อย่างไม่น่าเชื่อ คนในชุมชนปัจจุบันไม่ค่อยให้ความสำคัญและรักษาภูมิปัญญาของเราตั้งแต่เดิม มัวแต่มุ่งเน้นให้ความสำคัญทางด้านวัตถุ ความทันสมัยของเทคโนโลยีเป็นหลัก ไม่ค่อยเหมือนเมื่อก่อน

อภิปรายผล

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเลี้ยงผีฝ่าย

การศึกษาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเลี้ยงผีฝ่าย มีปัจจัยภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยภายในมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นการเลี้ยงผีฝ่ายให้กับผู้ที่มีความสนใจมารับการสืบทอด มีการปรับตัวตามสภาพของสังคมที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากอดีตและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ประเพณี และมีปัจจัยภายนอกเข้ามาสนับสนุน คือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จนเกิดการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เกิดขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิด ปัญหา ประสบการณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีเพื่อการอนุรักษ์ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิศท์ เศรษฐกร (2553) ได้ทำการวิจัยเรื่องการปรับพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็กได้นำเอาพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนกลับมาใช้ใหม่ผ่านพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นพิธีกรรมและความเชื่อ

ที่เคยปฏิบัติมาแต่สมัยดั้งเดิมมาปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม เพื่อนำมาใช้ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในด้านความรู้ในการจัดการป่าชุมชน โดยพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นใหม่ได้มีการนำความรู้และแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนมาจัดเป็นนิทรรศการให้คนในชุมชนได้ศึกษา 2) ด้านของรูปแบบของพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำก็มีการปรับเปลี่ยนด้านอุปกรณ์หรือสถานที่ที่ใช้ในพิธีกรรม 3) การจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของชุมชน 4) การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของหมู่บ้านตลาดซี้เหล็ก พบว่า มีบทบาทหน้าที่เป็นความรู้สมัยใหม่ในการปลูกจิตสำนึกของชุมชนในการจัดป่าชุมชน พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นจึงเป็นการรวมความเป็นชุมชนให้เกิดขึ้นอีกครั้ง โดยมีการปรับพิธีกรรมใหม่ให้มีความน่าสนใจ พร้อมทั้งปลูกฝังการจัดการป่าชุมชนพร้อมกันไปด้วย และการปรับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลภายนอกนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชนเอง

แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเลี้ยงผีผาย

เพื่อมิให้องค์ความรู้ในเรื่องของประเพณีการเลี้ยงผีผายสูญหาย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีผายมาบูรณาการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชนและผู้สนใจจะจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกันภายในชุมชน เพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ อีกทั้งควรเพิ่มการตระหนักรู้จิตสำนึกในการร่วมกันสืบสาน สืบทอดภูมิปัญญาประเพณีการเลี้ยงผีผายให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยไปชั่วลูกหลานสืบไป ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของจรรย์ ผนขาว (2555) ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า เมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญ 6 องค์ประกอบ คือ ลักษณะของผู้นำพิธีกรรม บทสวด บทพยากรณ์และองค์ประกอบของพิธีกรรม ความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ลักษณะของผู้นำพิธีกรรมที่มีความเป็นอาวุโส มีการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี เป็นแบบอย่างที่ดี และมีความชำนาญในการประกอบพิธีกรรม จึงทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือและ

เชื่อมั่นว่าพิธีกรรมและความเชื่อที่มีอยู่ส่งผลที่ดีต่อสุขภาพ บทสวดที่มีลักษณะเป็นคำพูดที่ดี น่าฟัง มีเนื้อหามาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนาหรือบทสวดมนต์ เมื่อฟังแล้วทำให้เกิดกำลังใจ คลายจากความทุกข์ บรรเทาสาเหตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกดัดจริต จึงทำให้ส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีได้ ส่วนองค์ประกอบของพิธีกรรม ด้านวัตถุที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ธูป เทียน หมาก พลุ ฯลฯ ใช้เป็นสัญลักษณ์ เพื่อส่งผ่านคุณค่าให้แก่จิตใจและองค์ประกอบของพิธีกรรม ด้านการปฏิบัติหรือการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้เกิดการทำความคิด เนื่องจากพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตา มีแนวคิดในการส่งเสริมความเชื่อที่เชื่อมโยงส่งผลให้เกิดสุขภาพที่ดี ผลทางด้านสุขภาพของผู้ที่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมลดเคราะห์และเสริมดวงชะตาที่เกิดขึ้น ล้วนส่งผลต่อสุขภาพที่ดีเป็นองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรทำการศึกษาวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อระดมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน กลุ่มต่าง ๆ ในการลงมือปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้ที่ประกอบพิธีกรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ควรทำการศึกษาด้านทัศนคติและเจตคติที่มีผลต่อกิจกรรมภูมิปัญญา ประเพณีการเลี้ยงผีฝ่ายบนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ ดาวโรสง. (2552). ภูมิปัญญาท้องถิ่น. เข้าถึงเมื่อ กุมภาพันธ์ 20, 2557, จาก <http://www.pm.ac.th>.
- จรรย์ ฝนขาว. (2555). ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการลดเคราะห์และเสริมดวงชะตา ที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชนในอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. (2530). การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- วิศห์ เศรษฐกร. (2553). การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง, กรมวิชาการ. (2544). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว).